

MANUAL NOTARIAL DE LA BARONIA
D'ESCORNALBOU DELS ANYS 1271-1272- 1273.
I LA SEVA RELACIÓ AMB CERTS INDRETS
DE LES TERRES DE LLEIDA

MIQUEL S. JASSANS

DESCRIPCIÓ DEL MANUAL

El Manual Notarial dels anys 1271-1272-1273, pertanyent a la Baronia d'Escornalbou, està dipositat a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, AHAT, classificat dins l'armari de la parròquia de Riudecanyes amb el núm.1, caixa 1.

El notari és Ferran Soler i fet per Berenguer de Benages, sagristà i lloctinent de l'arquebisbe en el castell d'Escornalbou, essent cambrer del monestir Raimon d'Erbolí.

Consta de tres llibrets en quarts separats i cadascun paginat per separat amb 12 folis. El primer comença l'1 de març de 1271 i finalitza el 7 de juny de 1272. El segon s'inicia el juliol de 1271 i finalitza el 12 de març de 1272 i el tercer comença el primer d'agost de 1272 i s'acaba el febrer de 1273. La foliació és molt moderna.

El manual està en un estat acceptable però hi ha petites faltes de paper menjat per els *lisaccharina* i altres més remarcables en el segon i tercer llibret a les vores, a causa de l'ús i potser humitats que en algunes ocasions destrueix alguns fragments de foli. La cal·ligrafia és clara, amb lletra menuda i la tinta en bon estat.

Les terres del que seria la Baronia d'Escornalbou formaven part de l'antic terme i domini de Siurana, que fins el 1153 restà en mans dels sarraïns i per tant va ser el darrer bastió dels seguidors de Mahoma, que reconquerí el comte Ramon Berenguer en terres catalanes.

Els antics habitants d'aquestes terres van haver de fugir la major part cap a la ciutat de València, però alguns es tancaren al castell d'Escornalbou, on es feren forts fins al 8 de maig de 1162, en què foren foragitats per les tropes d'Alfons I d'Aragó i d'Arbert de Castellvell els quals en feren donació a Joan de Sant Boi per tal que hi edificués una església en honor a Sant Miquel, la fortifiqués i repoblés els termes que envoltaven l'indret.

Joan de Sant Boi va dur a terme l'encàrrec. Bastí el monestir i reclutà la primera comunitat en el capítol de la seu tarragonina formada per canonges de sant Agustí de la qual Joan de Sant Boi va ser el primer prior. Les obres de l'església van ser acabades l'any 1240.

Basant-nos en la *Història d'Escornalbou*, d'Eduard Toda, podem dir que la repoblació del terme d'Escornalbou devia ser tardana i dificultosa. El 1178, Joan de Sant Boi fa donació a Joan Guillem de Malagranada i a altres vint persones del lloc de Segura. Noranta anys més tard, el repoblament encara no s'havia fet.

El monestir fa una altra donació el 1195 a un matrimoni, d'unes terres compreses entre l'Argentera i la Serra amb la condició d'edificar un lloc a l'altra banda del barranc Major. Toda diu que es devia tractar de la Trilla, ja que el 1296 és confirmada la donació d'aquestes terres a Ramon Juyol. El 1197, Arbert de Castellvell i Arnau de Fenollar fan donació al monestir d'Escornalbou del terme de Colldejou, que retenien en el seu poder il·legalment segons la comunitat agustiniana.

En *Cartas de Población y Franquicia de Cataluña*, Font i Rius assenyala el 1195 com a data de donació del lloc de Pradell per part de Joan de Sant Boi a Pere de Déu i afirma que la repoblació va ser més afortunada.

De tots els altres pobles que formaren la Baronia no es coneix cap més data de repoblament, però podem deduir que es devia dur a terme durant els vint-i-cinc darrers anys del segle XII, i els vint-i-cinc primers del segle XIII.

Per a la construcció del monestir-castell, segurament van venir gent especialitzada, ja que la fàbrica és feta amb carreus ben escairejats que porta cadascun el senyal del picapedrer que l'executà. Aquesta gent serien els primers en arribar a aquestes terres, i quan l'edifici començaria a donar seguretat a les terres de l'entorn, es feren les donacions dels antics llocs a persones reclutades a les zones de marca i a la Catalunya Vella. Aquestes persones van ser les qui donaren forma i vida al que coneixem com a Baronia d'Escornalbou.

La data de 1240 com a final de la construcció del Castell-Monestir vol dir que només havien passat 31 anys quan fou redactat el Manual Notarial que presentem. Per tant, la llista d'antropònims deu contenir el nom d'alguns dels

primers homes que arribaren a la Baronia, i altres de la segona generació. Si analitzem aquesta llista podem veure que el nom d'una bona part ens indica el lloc de la seva procedència, alguns la seva professió, alguns altres són patronímics i uns pocs de difícil identificació.

La procedència d'una part de repobladors de la Baronia correspon a persones vingudes de terres de Lleida. Algunes, havent-hi dos o més llocs d'on podrien haver vingut, es fa difícil determinar-ho.

Llista d'antropònims del Manual Notarial del 1271-72 de la Baronia d'Escornalbou

Nom	Prenom	Grafia del MN.	Vila on habitava
Abella	P., A., Mateu. d'	Mathu.	Argentera
Age	Michl., Maths. d'		Duesaigües
Aguilo	P., Jo., Gll. d'		Argentera-Vilanova
Albiol	Gll.		Argentera
Alio	Bn.		Vilanova
Almenara	R., Fr., d'	dalmenara	Riudecanyes
Amigo	R. filia, P., Gll.		Riudecanyes-Argentera
Amiguet	P., An.		Riudecanyes
Aragones	Anjo.	aragon.	Riudecanyes
Arnald	Gllmo., R.		Argentera
Arnaldet	Bg.		Riudecanyes
Arquer	Esteve	archer	Riudecanyes
Bages	Bn.		Duesaigües
Balaguer	Jo.	balag^.	Duesaigües
Ballester	Bn.	balest^.	Segura
Bargalló	torrent de		Segura
Baró	P.		Riudecanyes
Belunya	Jo.	de Belenyà? beluÿa	Vilanova
Benages	Bg. Berthomeu de		Riudecanyes
Berart	P.		Duesaigües
Bernat	Jo.		Riudecanyes
Bertomeu	Jo., Gcm.		Argentera

(continuació)

Nom	Prenom	Grafia del MN.	Vila on habitava
Bondia	C.		Vilanova
Borata	P.		Duesaigües
Borras	Gll.		Riudecanyes
Bou	Bn.		Argentera
Bouer	Perpinyà, Ferrer,		Riudecanyes
Bricas	Bn.	bricaz	Riudecanyes
Brives	Bg., Gll.		Argentera
Bru	Gllm.		Riudecanyes
Bufagranyes	Bg.		Riudecanyes
Cabrer	Jaume		Vilanova
Caçador	P.	Cazador	Argentera
Calaf	Jo.,P., Domingo		Argentera
Cap de Bou	P., R de		Argentera
Castell muz	Vidal de		Riudecanyes
Cavaller	R., Bartomeu.	caval^.	Argentera-Duesaigües
Cleriana	Bn. de		Argentera
Coma	Gll.		Duesaigües
Conesa	Bn. de		Riudecanyes
Dalmau	Gerald		Duesaigües
Daroca	Jo.,	daroqui-qua	Vilanova-Riudecanyes
Descastell	Gll.	dez castel	Vilanova
Dolça	Bg.	dolsa	Duesaigües
Domingo	Joan, Gll.		Riudecanyes
Draper	Vidal		Riudecanyes
Dreler	Bartomeu		Vilanova
Erboli	R. de,		Riudecanyes
Eimeric	Jo.	eymerico	Riudecanyes
Ermemir	Andres		Riudecanyes
Ermengol	Gll., Ferrer.		Vilanova
Espanyol	Jo., R., Gll.	espayol	Duesaigües
Fabre	Bg., A., Bn.		Vilanova-Riudecanyes- Segura
Ferigola	Jo.,P. de		Vilanova
Ferrer	Astruc, Gll., Jaume.		Vilaplana- Argentera-Botarell

(continuació)

Nom	Prenom		Grafia del MN.	Vila on habitava
Ferrera	P.			Riudecanyes
Figueres	R.			Riudecanyes
Foc-ences	P.			Vilanova
Font	Gll.	de	de fonte	Segura
Fontrubies	An.		font rubies	Argentera
Fores	Pet.			Argentera
Forner	Pere, Arnald.			Riudecanyes
Francesc	Gllm., Ja.			Riudecanyes
França	Jo.	de	fra^za	Duesaigües
Fresch	Raimon, Jo., Bg., P.			Argentera- Botarell-Riudecanyes
Fuster	Bartomeu, Bn.			Riudecanyes-Vilanova
Gafarro	Bg.			Riudecanyes
Gallicant	Miquel		gallicant	Riudecanyes-Vilanova
Garí			?	Riudecanyes
Garcia	P.			Duesaigües-Argentera
Garrofer	Gll.			Riudecanyes
Gavalda	Joan, P.		guevalda	Argentera
Gil	P., A.			Riudecanyes
Goda	Jo.	de		Riudecanyes
Gros	P.			Riudecanyes
Guasch	Bn., A.			Argentera
Iut	P.			Riudecanyes
Joan-a	Bartomeu-P.			Vilanova
Llaberia	Jo., P.	de	labia.	Riudecanyes
Lloret	Gll.		loret	Vilanova
Llucia	P.			Duesaigües
Manresa	P.,	de	ma^resa	Vilanova- Botarell-Argentera
Marça	Dnjcus., Jo.	de		Riudecanyes
Marcho	P.			Riudecanyes
Marine	G.			Argentera
Martí	Gll.			Vilanova
Martina	Ferrer			Riudecanyes

(continuació)

Nom	Prenom		Grafia del MN.	Vila on habitava
Mas	R.	del		Vilanova
Miquel	R., G.,			Riudecanyes
Miro	A.			Argentera
Molner	R., P.		m^lner.	Duesaigües
Monet	Gll.			Riudecanyes
Moragues	Gll.			Argentera
Morato-na	Bgu., Bg.			Colldejou-Argentera
Na Bruna	Domingo			
	de, P.	de	de nabruna	Riudecanyes-Argentera
Narbones	P.			Argentera
Navarra	Gllm.			Riudecanyes
Nolla	Gllm., Jo., A., Bernat, M.		danoya	Riudecanyes-Vilanova
Nom				
de Deu	B., Raimon, P.			Riudecanyes-Vilanova
Ortoneda	Jo.	d'	dortoneda	Riudecanyes
Pages	P.			Riudecanyes
Palau	Gll.			Riudecanyes
Pallares	Bn., Gll.,		palaes	Riudecanyes
Pauses	Petro de		pausis	Escornalbou
Pedrolo	Dj., An.			Riudecanyes
Peiró	P.		peyro	Riudecanyes
Pellicer	P., A.		pelic^	Argentera
Pons	Bert. P.			
	Gll. Bg.		po^z-ponz	Argentera-Cabasses
Pruneres	Bn., Ferrario.			Duesaigües
Puig	P., Ramdus., Uguetus de,		podio	Riudecanyes
Rabassa	G.			Riudecanyes
Rat	Jo., Pere.			Duesaigües-Argentera
Reig	A.		reg.	Argentera
Riedell	Bg.		riedel	Riudecanyes
Rifa	Bn. de			Vilanova
Ripoll	Vidal		ripol	Argentera
Riutorta	Gllma			Argentera

(continuació)

Nom	Prenom	Grafia del MN.	Vila on habitava
Roger	Gll., Dmjcus., Stephano.	Rog [^] .	Argent- Duesaigs-Riudecan.
Rossell	Gll., P., Jo.	rossel	Argentera
Rubert	Andreas, M. de		Argentera
Saborit	Dnjcus		Vilanova
Santgenís	F. de, Bn. de, Ja.	sengenís	Argentera-Duesaigües
Sans	R., Ja.	Sanz-S [^] nz	Argentera
Santceloni	P. de		Vilanova
Saurina	Michalet (de na- ratllat)		Vilanova
Sanxo			
Segarra	Bg.		Argentera
Selva	Nicholau, Bn.		Duesaigües-Argentera
Semaler	Bn.	semal [^] r.	Argentera
Sogranya	Ramonet	sog [^] ÿa	Argentera
Soler	Gllm.	sol [^] .	Riudecanyes
Tello	A. de	telo	Riudecanyes
Texidor	P.		Duesaigües
Tostonya	Gll. de	tostoÿa	Riudecanyes
Traboset	Dominicus		Riudecanyes
Ubac	R.		Duesiagües
Valentí	Domingo, P.	vale [^] ti	Riudecanyes
Vidal	Miquel, Bn., Jo.	Vitali-e	Argentera
Vinyes	Bg.		Botarell

PRENOMS FEMENINS ANOTATS

Ana, 1; Berenguera, 6; Barchinona, 1; Bernarda, 1; Boneta, 1; Dolça, 2; Dominica, 1; Elisendis, 3; Ermessendis, 8; Estranya, 1; Ferrera, 4; Geralda, 1;

Gràcia, 2; Granate, 1; Guillema, 9; Jordana, 1; Mansília, 2; Margarida, 1; Maria, 10; Martina, 1; Mascarosa, 2; Narbona, 1; Nicolaua, 1; Petra, 1; Raimunda, 2; Saure, 1; Saurina, 2; Saurineta, 1; Serena, 1; Sibília, 3; Tarragona, 1; Tudela, 1.

NOMS QUE PODEN INDICAR EL SEU LLOC DE PROCEDÈNCIA

Abella, Age, Aguiló, Albiol, Alió, Almenara, Aragonés, Bages, Balaguer, Belunya, Benages, Bondia, Brives, Bufagranyes, Calaf, Castellmuz, Cleriana, Coma, Conesa, Daroca, Erbolí, Espanyol, Font, Fontrubies, Forès, Gallicant, Gavaldà, Goda, Gros, Llaberia, Lloret, Manresa, Marçà, Narbonès, Navarra, Nolla, Ortoneda, Palau, Pallarès, Puig, Rat, Rifà, Ripoll, Riutort, Rossell, Santceloni, Santgenís, Segarra, Selva, Tostonya, Obac, Bover, Perpinyà.

D'aquests 52 noms de persona que duen nom de poble, comarca o antic nucli habitat en trobem una vintena de precedits de la preposició *de*. Aquesta diferència pot venir donada primer; perquè qui no la porta ja és el fill o nét dels més primerencs vinguts a repoblar i segon, perquè ja havia perdut la preposició en un lloc anterior el qual en aquest cas el seu cognom no indicaria la procedència directa.

Aquesta pèrdua ens podria induir a pensar que els cognoms que ja han perdut la preposició de procedència serien els que havien arribat més aviat, però havent consultat els manuals de la Baronia precedents al manual estudiat, veiem que alguns d'aquests cognoms conserven més anys que alguns altres la preposició com de Noyla o d'Ortoneda que l'arrosseguen fins a la meitat del segle XIV.

Troblem tres persones amb el cognom d'Abella, la procedència dels quals podria ser de diversos indrets. D'Abella d'Adons prop del Pont de Suert a l'Alta Ribagorça o també d'Abella de la Conca del Pallars Jussà, una tercera Abella a la comarca d'Osona i Abella a la vall de Camprodon.

Aguiló el trobem que acompanya un Pere, un Joan i un Guillem. Aguiló és un agregat de Santa Coloma de Queralt a la Conca de Barberà.

Albiol forma part d'un grup de cognoms referents a viles o poblets situats ben prop de la Baronia i alhora conquerits al mateix temps que el lloc estudiat com Erbolí, Gallicant Llaberia o Marçà; ara bé pensem que els setanta anys d'espai són suficients per haver-hi desplaçaments d'indrets acabats de colonitzar. No hem sabut trobar altres llocs amb aquests noms en comarques més allunyades. Per tant, segurament que aquestes persones venien dels llocs esmentats.

El cas de Bernat de Rifà ja és més dubtós, ja que al Cartulari de Sant Cugat anota un vilar o masada anomenat Rifà l'any 941 a l'est de Cardedeu al Vallès Oriental, i tenim la partida de Rifà, amb molins, masos i terres, de la Baronia al terme de Montroig.

Tenim un R. Ubac que segurament venia d'Obac, petit agregat de Fígols d'Organyà a l'Alt Urgell.

Quan parla de Ramon i Francesc d'Almenara, hem de pensar que es refereix a la serra i castell d'aquest nom a la comarca d'Urgell, terme d'Agramunt. Seria molt estrany que es referís a l'Almenara del País Valencià, entre la Plana i Morvedre, terres en vies de repoblament. El mateix cas seria també el de Guillem, Pere i Joan Rossell, que no creiem que vinguessin del sud del Baix Maestrat, que també eren terres amb el mateix problema i sembla més encertat pensar que procedien de can Rossell al Penedès, ja que van venir altra gent d'aquella comarca. Tenim Castellmuz, que podria estar relacionat amb l'església i hospital de Sant Jaume de Castellmós de Vilafranca.

Hi ha cinc cognoms que indiquen una procedència estrangera i la designació és més àmplia que el d'una vila o ciutat. Són: Aragonès, Espanyol, França, Guasch i Navarra. Aquest darrer cognom està estretament lligat a la repoblació del terme de Siurana. El 1190, la reina Sança fa donació de la població del Montsant als germans Joan i Miquel Navarra i sabem que tenien extenses possessions a diverses viles del Priorat.

Un altre grup fa referència a tot una comarca com: Bages, Pallarès, Segarra i Selva; cap dels quatre va precedit de la preposició.

Uns quants són portadors de cognoms de ciutats o viles ben conegudes com Joan Balaguer, Domingo, Pere i Joan Calaf, Pons de Conesa, Joan Daroca, ciutat aragonesa, Guillem Lloret, Pere de Manresa, Pere de Santceloni, Vidal Ripoll i Pere Narbonès. El cognom Narbonès el trobem per terres del Priorat al principi del segle XIII, vingut d'Occitània, fugint de la persecució papal contra els albigeos. Tenim un cas que és el prenom el que fa referència a una ciutat de renom, Perpinyà, el nom detecta un ofici, Bouer.

Dos personatges que procedien d'un mateix indret, Bernat de Cleriana i Joan de Goda. Clariana i Goda són dos agregats del municipi d'Argençola a la comarca de l'Anoia. Al segle passat, els dos llogarets formaren un sol municipi. De Clariana n'hi ha altres, però el fet que també trobem Goda deduïm que es tracta de la Clariana associada a Goda.

Coma és un cognom que podria provenir d'un poblet del Solsonès o de l'Alt Urgell o potser del Conflent. De més enllà dels Pirineus va venir un bon nombre de repobladors. Amigó quan parla d'aquest cognom a Siurana de Prades,

ja apunta aquesta procedència i assenyala que aquelles terres estaven en guerra per la qüestió de l'heretgia càtara. Dins aquesta línia, també hi podríem afegir el cognom Gavaldà; Coromines li dóna una procedència occitana, o Riutort i Age, cognoms que podrien provenir de dos poblets de la Baixa Cerdanya.

Les viles d'on podrien venir els Palau són moltíssimes, podria tractar-se de Palau d'Anglesola, Palau de Noguera, Palau de Rialp, Palau de l'Alta Cerdanya, del de l'Alt Empordà, de Palau Solità, de Palau Sator o Palau al Ripollès. Un altre cas semblant seria el cognom que duen Francesc, Bernat i Jaume de Santgenís; hi ha una quinzena de viletes que duen el nom del Sant, però segurament venien de Sant Genís, petita quadra de Jorba prop d'Igualada i alhora gairebé a tocar amb Clariana i Goda.

Tenim un Joan d'Ortoneda que ens fa pensar instintivament en Hortoneda de la Conca de Tremp, però el fet d'haver-hi un llogaret amb el mateix nom, agregat de Clariana, i si tenim en compte que de Clariana i els seus entorns en un radi d'uns 15 quilòmetres trobem un conjunt de llogarets associats a cognoms del Manual de la Baronia, dubtem de la procedència dels Ortoneda de quin dels dos llocs podria venir.

El Pere, Ramon i Huguet de Puig podrien procedir de Puig, de la comarca del Gironès o, bé del Puig, de la comarca del Penedès. Guillem de Font, del caseriu de Font, al Gironès.

Finalment, queda un grup de difícil enquadrament. Trobem un Joan Rat, que podria haver vingut d'Andorra, ja que a la parròquia d'Ordino hi ha la coma de Rat, on antigament hi havia moltes bordes habitades. Un altre Joan de Belunya, que es fa difícil de situar, potser es tracta de Balenyà, a la comarca d'Osona, o bé un Guillem i Berenguer Brives, que sols sens acut la ciutat de Brives a Occitània. Un Antoni Fontrubies, que podria tenir relació amb el monestir de Font Rubia al Barcelonès o Font Rubí del Penedès, i un Guillem de Tostonya, difícil d'enquadrar, i encara el cognom Nolla, ja molt estès en aquelles dates per la comarca, ja que trobem Guillem, Arnau, Joan, Bernat, Miquel de Nolla. Aquest cognom el trobem gairebé sempre grafiat, *danoya* o de *nojya* i alguna vegada de *noyla*. L'Alcover —Moll diu que pot venir del cognom llatí Anullia, però el fet que en els cartularis del segle X de Sant Cugat aparegui documentat el riu Anoia grafiat *Annolia* i *Anolla* fa pensar que pervingui de l'hidrònim—esdevingut corònim—, llatí vulgar *Anolia*, que esdevingué *Anoia* en la solució ioditzant del català central, menys en el camp de Tarragona, on precisament la solució de *l* més iod és la lateral palatal, que correspon a la forma Nolla i més si contemplem que hi ha un bon contingent humà que prové d'aquelles terres. Trobem un petit llogarret a l'Alt Penedès anomenat Noia.